DRS. ED. VAN THIJN

Staatkundige vernieuwing: van clubjes- naar kiezerssysteem

Tot op de dag van vandaag zijn het 'inner circles' die onze 'leiders' bedenken. Zij hebben in de jaren zestig 'leiders' als De Quay, Marijnen, Cals, Zijlstra en De Jong uitgevonden.
Het geheim van Noordeinde heet vandaag het geheim van Soestdijk, maar het principe is hetzelfde gebleven: Ons Clubje bedenkt de mensen die ons regeren. En dat principe strijdt met elke democratische vezel.

Zo op het eerste gezicht is de Staatscommissie Cals-Donner tot veel bereid. Op één lid na spreekt de gehele commissie zich uit voor de wenselijkheid aan de kiezers 'een meer directe invloed te verschaffen met betrekking tot de wijze, waarop het land in de komende periode zou dienen te worden geregeerd, mits hiervoor een methode zou kunnen worden gevonden, welke zou passen in en zou bijdragen tot een goed fungerend staatsbestel.'[1]
Over die methode blijkt echter geen overeenstemming te bestaan. Een meerderheid beveelt een gekozen kabinetsformateur aan: Tegelijk met de verkiezingen voor de Tweede Kamer wordt een vrije stemming gehouden met één ronde met de persoon van de toekomstige minister-president als inzet. Het is mogelijk dat een dergelijke stemming niets oplevert omdat de stemmen uitwaaieren over een veelheid van minderheidskandidaten. In dat geval blijft alles bij het oude. Maar het kan ook dat één kandidaat de absolute meerderheid van de uitgebrachte stemmen behaalt. In dat geval zou deze persoon met de formatie van een kabinet moeten worden belast en zou hij de leiding van een kabinet op zich moeten nemen.
De meerderheid van de commissie is van mening dat de gekozen formateur, evenals zijn benoemde voorganger, dient te streven naar een kabinet dat het vertrouwen van de kamers geniet. 'Er mag evenwel worden verwacht dat een kandidaat die meer dan 50% van de stemmen heeft behaald, kandidaat is gesteld door een groepering van partijen, die de meerderheid in de Tweede Kamer zal hebben verworven'.[2]
Al met al dus een bescheiden voorstel. Als niemand de 50% haalt, en die kans lijkt groot, blijft alles bij het oude. Maar aan het welslagen zijn belangrijke voordelen verbonden:

a. Het aan de kiezers de gewenste mogelijkheid verschaffen om een beslissende invloed te krijgen op de regeringsvorming en deze invloed uit handen te nemen van Ons Clubje.
b. De kiezers krijgen deze mogelijkheid met inachtneming van de spelregels van het parlementair stelsel, waarbij een regering het vertrouwen van het par-

lement dient te genieten. Het grote nadeel van de gekozen minister-president, waarbij het parlementair systeem wordt vervangen door het presidentieel systeem (waarover straks meer), wordt omzeild.

c. Het is geen staatsrechtelijke kunstingreep die partijvernieuwing afdwingt, maar het is een mogelijkheid waarvan het welslagen afhankelijk wordt gesteld van de bereidheid der politieke partijen zèlf om tot andere verhoudingen te komen.

Pas als diverse minderheidspartijen bereid zijn zich achter een potentiële meerderheidskandidaat te verenigen, treedt het mechanisme in werking. Dan worden ook de andere partijen tot samenwerking genoopt, willen zij niet bij voorbaat tot een machteloze oppositierol worden gedoemd. De jacht op de meerderheid is in gang gezet. En de kiezer verdeelt de trofeeën. De grootst mogelijke minderheid van de commissie wijst dit voorstel af. Als nadeel noemen zij onder meer dat de kans groot is dat er bij de verkiezingen twee blokken tot stand komen. 'Er wordt een systeem ingevoerd, dat er op neerkomt, dat men slechts een keuze uit twee mogelijkheden heeft'. Daarmee wordt 'onvoldoende recht gedaan aan de geschakeerdheid van meningen in het Nederlandse volk', zo meent de minderheid, die van mening is dat de meerderheidsvorming niet het hoofddoel van het kiesstelsel mag zijn.[3] Het is niet meer dan een verschil van mening over de methodiek, zo voegt de minderheid hier nog aan toe: men zou de zaken 'in een verkeerd licht' stellen 'wanneer men hen op grond van deze afwijzing zou aanwrijven, dat zij geen voorstanders zijn van volksinvloed op het kabinet zowel wat samenstelling als wat beleid betreft'.[4]
Qui s'excuse, s'accuse. En inderdaad moet, zeker op grond van de argumentatie, geconstateerd worden dat achter deze methodestrijd wel degelijk een beginselstrijd schuil gaat. De enige methodiek namelijk om het beginsel van de kiezersinvloed op de regeringsvorming te realiseren is die van een twee -blokkenstelsel. Als men enerzijds het beginsel van de kiezersinvloed belijdt, maar anderzijds de enige methodiek om die invloed te affectueren afwijst, spreekt men met twee monden.

De onontkoombaarheid van het twee-blokkensysteem

De minderheid in de commissie vindt het onjuist om de meerderheidsvorming tot inzet te maken van ons verkiezingssysteem. Maar hoe denkt ze dan die kiezers invloed te geven op de regeringsvorming? De regeringsvorming geschiedt —en zeker de minderheid blijkt daaraan zeer gehecht—op basis van het vertrouwen van het parlement. Anders gezegd: de regeringsvorming geschiedt op basis van meerderheidsvorming. Als men niet de kiezers over die meerderheidsvorming wil laten beslissen, dan ontkomt men er toch niet aan dat men in feite de beslissing wederom in handen legt van Ons Clubje?[5] Dat is dan ook de onvermijdelijke consequentie van het afwijzen van een twee-blokkensysteem. De kiezers kunnen namelijk alleen een beslissende stem in de regeringsvorming

hebben, als zij de keuze krijgen uit twee potentiële regeringscombinaties. Zodra er meer dan twee combinaties aan de verkiezingen deelnemen en één of meerdere van deze combinaties 'op de wip' komt te zitten, wordt de beslissingsbevoegdheid verlegd van de kiezer naar Ons Clubje.
Een spectaculair voorbeeld was het gevolg van de laatste verkiezingen in de Bondsrepubliek. De grootste verliezer, tevens de kleinste partij, kreeg in feite alle macht in handen. Dit minipartijtje—en niet de kiezer—mocht beslissen over rechtse of linkse, spannings- of ontspanningspolitiek. Dat die beslissing naar onze mening gunstig is uitgevallen, is van geen belang. Niets garandeert ons trouwens dat de FDP niet nog tijdens de rit van paarden zal wisselen.
Het is een spectaculair voorbeeld, omdat het een mini-partijtje betreft, maar in beginsel is er nauwelijks verschil met een situatie waarin een grote partij of een combinatie van partijen 'op de wip zit' en naar eigen goeddunken de richting van het beleid bepaalt. In al dit soort situaties zijn het minderheidsgroepen die over de meerderheidsvorming beslissen. Vaak zijn het verliezende groepen die, los van de verkiezingsuitslag, verlies in winst weten om te zetten. In alle gevallen is het niet de kiezer maar Ons Clubje dat uitmaakt wie er regeert en wie niet.
Helaas moet worden geconstateerd dat de minderheid in de staatscommissie (die over een meerderheid in het parlement beschikt) niet verder dan die lippendienst is gekomen en vastbesloten is de privileges van Ons Clubje onaangetast te laten.

De 'regeerbaarheid' van ons land

Ons Clubje klampt zich vast aan het oude bestel en verzet zich tegen fundamentele veranderingen die haar de macht uit handen zouden slaan. Voor oppositiepartijen, die willen streven naar een nieuw politiek bestel, waarin de kiezer een beslissende stem heeft, zit er niets anders op dan radicaal met Ons Clubje te breken.
De Partij van de Arbeid heeft in de afgelopen jaren die stap gezet. Op het Congres in november 1967 in Amsterdam heeft zij zich op grond van 'Een Stem die Telt' voor dat nieuwe politieke bestel uitgesproken. Op het Congres in maart 1969 in den Haag heeft zij door middel van de 'niet-meer-met-de-KVP-'uitspraak definitief gebroken met het oude bestel. Dat betekent in feite dat de PvdA niet meer bereid is via de klassieke kabinetsformatieformule in het regeringszadel te worden gehesen. De PvdA zal nog slechts regeringsverantwoordelijkheid dragen, als zij als partner in een potentiële meerderheidscombinatie daartoe door de kiezer wordt geroepen. Zij zal zo'n combinatie slechts kunnen aangaan met programmatisch gelijkgezinde partners die, evenals zij, bereid zijn hun lot in handen van de kiezers te leggen. Anders gezegd: met partijen die bereid zijn een tweedeling in de Nederlandse politiek te aanvaarden en hun streven naar de zo begerenswaardige centrumpositie te staken.
Ons Clubje klaagt nu steen en been. Hoe moet dat nu? Er is geen alternatief! Dat klopt. Door deze opstelling van de PvdA wordt Ons Clubje in haar keuze-

mogelijkheden beperkt. Ons Clubje heeft nu geen alternatief. De kiezer echter wel.
Ja maar, kermt ons Clubje, de regeerbaarheid van ons land! De PvdA onttrekt zich bij voorbaat aan haar verantwoordelijkheid. Maar dat laatste klopt niet. Regeerbaarheid is een belangrijke zaak. Belangrijker is echter de basis waarop die regeerbaarheid berust. Spanje, Griekenland, de DDR zullen best regeerbaar zijn. Voor een democratische partij met verantwoordelijkheidsgevoel is echter primair de vraag aan de orde of die regeerbaarheid haar grondslag vindt in een democratisch systeem. Of die regeerbaarheid wordt opgelegd of berust op de kiezerswil.
Belangrijker dan de stabiliteit van het regeringsbeleid is de stabiliteit van ons democratisch systeem. En juist die stabiliteit wordt meer en meer bedreigd.
Wat zijn namelijk de gevolgen van het voortgaan op basis van de Clubjesmethodiek?
Allereerst dat de politiek, de partijen en het parlement in toenemende mate in diskrediet worden gebracht. Elke opiniepeiling toont opnieuw aan, dat het toenemend onbehagen bij de Nederlandse kiezer zich richt tegen een tweetal verschijnselen dat onverbrekelijk met de Clubjesmethodiek verbonden is.
a. het één-pot-nat-beeld van de Nederlandse politiek.
b. het gehakketak van de partijen in het parlement.
Beide beelden lijken strijdig. Immers: òf je werkt allemaal samen, òf je vecht het tegen elkaar uit. Maar die strijdigheid is slechts schijnbaar. In het politieke systeem 'oude stijl', het Clubjessysteem vecht elke partij, coalitiepartner of niet, voor zijn eigen identiteit. Maar dit vechten kan nooit zulke fundamentele vormen aannemen, dat men over en weer als potentiële coalitiepartner onaanvaardbaar zou kunnen worden. Elke partij, die zichzelf niet bij voorbaat buitenspel wil zetten, is immers op de goede gunsten van Ons Clubje aangewezen. En zo krijgt het parlementaire spel iets van een spiegelgevecht.
Intussen neemt het onbehagen onder de kiezers toe. Dat onbehagen richt zich niet tegen de regeringspartijen om vervolgens de oppositiepartijen als positief alternatief te ondersteunen en een aflossing van de wacht te bewerken. Het onbehagen richt zich zowel tegen de regerings- als oppositiepartijen, richt zich tegen 'het systeem', waaiert uit over een veelheid van partijen. Gevolg: alles blijft bij het oude. De verliezende 'systeempartijen' zijn, vanwege de 'regeerbaarheid' hoe langer hoe meer op elkaar aangewezen. De parlementaire strijd wordt nòg onwezenlijker. Het onbehagen wordt nog groter. De basis waarop de 'systeempartijen' opereren wordt steeds wankeler. Totdat op een zekere dag door een explosie van onbehagen het systeem zelf begint te wankelen. Ons Clubje maakt dan plaats voor een ander Clubje. En op de glijdende schaal schuift Nederland op van categorie III naar categorie II. Dat is de wetmatig te voorspellen afloop van onze Clubjesdemocratie, ons politieke bestel 'oude stijl'.
Niet de regeerbaarheid van ons land op korte termijn is daarom onze grootste zorg, maar de stabiliteit van ons democratisch systeem op lange termijn. Deze kan alleen worden gegarandeerd wanneer de oppositiepartijen van vandaag

zich ontworstelen aan de greep van Ons Clubje en zich op basis van een fundamenteel oppositieprogram opwerpen als alternatief voor de kiezer. Want alleen het mechanisme van een twee-blokkensysteem kan de stabiliteit van ons democratisch systeem veilig stellen, omdat het onbehagen van de kiezer zich dan kan ontladen in een aflossing van de wacht. Regeringen komen ten val, maar het systeem blijft intact.[6]

Monisme of dualisme

De mate van kiezersinvloed op de regeringsvorming is bepalend voor het democratisch gehalte van ons politieke systeem. Die invloed is alleen te verschaffen in een twee-blokkensysteem. Wat voor gevolgen heeft dit nu voor de verschillende elementen waaruit ons democratisch systeem is opgetrokken? Wordt in zo'n systeem de regering niet oppermachtig? Wordt de betekenis van het parlement niet tot nul gereduceerd? Is de parlementaire oppositie niet tot machteloosheid gedoemd? Wordt de vitaliteit van het politieke gebeuren niet aangetast als de kleine partijen van het toneel verdwijnen? Dat zijn de vragen die plegen te rijzen als het twee-blokkenstelsel ter sprake wordt gebracht. In dat verband wordt ook dikwijls geschermd met de tegenstelling monisme – dualisme. Een dualistisch staatsbestel, waarbij regering en parlement elk een eigen verantwoordelijkheid behouden, zou veel van de genoemde nadelen opheffen, zo zegt men. De kiezersinvloed op de regeringsvorming zou kunnen worden gerealiseerd door middel van een gekozen minister-president die niet door het parlement naar huis kan worden gestuurd. In plaats van het parlementaire stelsel, waarbij een regering slechts kan bestaan bij gratie van het parlement, zou dan het presidentiële stelsel moeten treden, waarbij een regering haar bestaan slechts ontleent aan het vertrouwen van de kiezers.
Naar mijn gevoel betreft het hier een schijntegenstelling. Zowel de voor- als tegenstanders van de gekozen minister-president is het uiteindelijk begonnen om een maximalisering van de kiezersinvloed op de regeringsvorming. Beide stromingen zullen het er over eens zijn, dat deze slechts valt te bereiken, wanneer de kiezers de keuze krijgen uit twee alternatieve regeringscombinaties. Daarmee is echter erkend, dat deze keuze scharniert om de tegenstelling tussen een tweetal politieke machten en niet om de tegenstelling tussen een tweetal staatsrechtelijke organen: regering en parlement. De feitelijke functionering van deze organen zal immers afhankelijk zijn van de kwantitatieve verhoudingen waarin de politieke machten in deze organen zijn vertegenwoordigd. En deze leidt in de praktijk onvermijdelijk tot monisme.
Het bewijs wordt eigenlijk al geleverd door het huidige systeem, dat dualistisch heet te zijn opgezet. Maar het politieke leven is sterker dan de staatsrechtelijke leer en het vooroverleg tussen ministers en regeringspartijen is aan de orde van de dag. Het zal in het systeem van de gekozen minister-president niet anders kunnen zijn. Reeds nu erkennen de voorstanders van dit systeem in de commissie Cals-Donner dat in feite. Ook in hun systeem zal een kabinet 'veel aan de

meningen van het parlement gelegen moeten zijn, omdat het anders voor zijn beleid niet de noodzakelijke medewerking van het parlement verkrijgt'. Ook dan zal het nodig zijn 'de verschillende gezichtspunten naar elkaar toe te buigen en met elkaar te coördineren'.[7]

Wat zijn nu in dit systeem van een onafhankelijk van elkaar staande regering en parlement in de praktijk de mogelijkheden?

A. Combinatie A behaalt een meerderheid bij de verkiezing van de Minister-President en vormt de regering. Combinatie B behaalt een meerderheid in het parlement. Wat gebeurt er? Of de zaak is onwerkbaar en een ontbinding is onvermijdelijk. Of men slaagt erin langs de weg van geven en nemen een deel van het regeringsbeleid bij stukjes en beetjes uit te voeren. In het eerste geval heeft de kiezersinvloed op de regeringsvorming zichzelf ongedaan gemaakt door de keuze van het parlement en moet opnieuw begonnen worden. In het tweede geval zal het regeringsbeleid het midden houden tussen A en B en wordt de feitelijke invloed op de richting van het regeringsbeleid aan de kiezers onttrokken en in handen gelegd van een Nieuw Clubje dat de compromissen uitdoktert.
B. Combinatie A behaalt een meerderheid bij de verkiezing van de minister-president en vormt de regering. Combinatie A behaalt eveneens een meerderheid bij de parlementsverkiezingen. De verhouding tussen de A-mannen in regering en parlement is vlekkeloos. Het regeringsbeleid stuit in het parlement niet op weerstanden. In dat geval is de kiezersinvloed op het regeringsbeleid maximaal geweest, maar verliest het onderscheid tussen monisme en dualisme alle betekenis.
C. Combinatie A behaalt zowel een meerderheid bij de verkiezing van de minister-president als bij de parlementsverkiezingen. De verhouding tussen de A-mannen in de verschillende organen is echter allerminst vlekkeloos. Er ontstaan 'zakelijke' meningsverschillen. Die kunnen òf monistisch gladgestreken worden, of zullen dualistisch tot een conflict leiden. Het onderscheid tussen monisme en dualisme heeft dan gewerkt. Maar wat nu met de kiezersinvloed op het regeringsbeleid van combinatie A? Want combinatie A blijkt twee gezichten te hebben. En als na kamerontbinding A opnieuw voor de kiezer verschijnt, zijn die twee gezichten nog niet vervaagd.

Zo gaat het dualisme in de praktijk het meerpartijensysteem achterna: òf het moet wijken voor het beginsel van de kiezersinvloed op het regeringsbeleid, òf het staat dit beginsel in de weg. Een èn-èn-standpunt is op formele gronden nog wel te verdedigen (de kiezer kiest èn de regering èn het parlement), maar zal het in de praktijk toch af moeten leggen tegen de realiteit van de òf-òf-situatie (de kiezer kiest òf combinatie A òf combinatie B).

De werking van het parlement: meer op de kiezer dan op het Clubje gericht

Overigens zal het karakter van het parlementaire werk op beslissende wijze ge-

wijzigd worden door de invloed die in het nieuwe systeem aan de kiezer wordt toegekend.
Is het nadeel van het huidige systeem, zoals reeds vermeld, dat de parlementaire debatten sterk 'clubjesgericht' zijn, in het nieuwe systeem zal de communicatie met de kiezer voorop staan. De oppositie krijgt daardoor een andere betekenis. Elk parlementair debat krijgt de allure van een rechtstreekse confrontatie tussen twee alternatieve regeringscombinaties. Een confrontatie tussen gelijkwaardige tegenstanders, want de rollen kunnen, als de kiezer dat wil, binnen niet al te lange tijd omgedraaid zijn. Akkoord, ook in het nieuwe systeem zullen de moties van de oppositie doorgaans verworpen worden, maar dat betekent nog niet dat de oppositie daardoor tot machteloosheid is gedoemd. Elke motie die binnen het parlement wordt afgewezen, kan, bij wijze van spreken, buiten het parlement een meerderheid verwerven met alle consequenties van dien. In het nieuwe systeem moet een regering gedurende de gehele rit op haar tenen lopen en heeft een oppositie alle kansen om aan een ommekeer in de machtsverhoudingen te werken.
Het parlementaire werk zal meer op de buitenwacht zijn afgestemd, maar, omgekeerd, zal het parlement ook meer openstaan voor wat er buiten het parlement gebeurt. De steeds belangrijker wordende vernieuwingsdrift buiten het parlement, met name onder de jeugd, zal, in een op communicatie afgestemd parlement, veel meer zijn weerslag vinden in een fundamentele discussie tussen regering en oppositie. Het gehele parlementaire gebeuren zal zich meer gaan toespitsen op de fundamentele strijdpunten die de samenleving bezighouden. Het aanzien van de politiek, het parlement en de partijen, essentiële bestanddelen van een democratisch systeem, zal daardoor toenemen. Temeer daar de kiezer weet, dat hij daarbij niet tot machteloosheid is gedoemd, maar in deze strijdvragen het beslissende woord kan spreken.

Staatsrechtelijk geknutsel of maatschappijhervorming

Is dit alles nu maar wat geknutsel aan ons staatsbestel dat met een fundamentele hervorming van de maatschappijstructuur niets uitstaand heeft en dat zelfs, zoals wel wordt beweerd, de aandacht van de werkelijke problemen van onze samenleving afleidt?
Het tegendeel is het geval. Naar mijn gevoel raakt deze materie de kern van onze samenlevingsstructuur.
Allereerst vind ik een hervorming van ons politieke systeem in die zin, dat niet Ons Clubje, maar de kiezer uitmaakt wie er regeert: tevens een van de meest fundamentele ingrepen in deze samenlevingsstructuur. Niet alleen het democratisch gehalte van ons politieke systeem, maar die van onze samenleving als geheel staat hierbij op het spel.
Een vergelijking met de invoering van het algemeen kiesrecht brengt mij op een tweede punt. Het ging toen niet alleen om dat kiesrecht zèlf, maar ook om via de greep op de politieke macht, die daarvan het gevolg zou zijn, ook wezen-

lijk te kunnen ingrijpen in de structuur van de kapitalistische maatschappij.
Er mag dan sedertdien een en ander gewijzigd zijn, in wezen liggen de kaarten voor wat de machtsstructuren betreft, nog weinig anders. Wie vandaag onze samenleving wezenlijk wil hervormen, zal dit moeten doen vanuit de politieke machtsstructuren. Het ligt voor de hand, dat in een politiek systeem, waarin Ons Clubje bepaalt wie er regeert en wie niet, er van fundamentele maatschappijhervorming geen sprake kan zijn. Niet voor niets werd het kabinet-Cals ten val gebracht op het moment dat, op zichzelf nog zeer bescheiden, structuurhervormingen aan de orde dreigden te komen. Dat men voor de schijn een andere aanleiding zocht is slechts een bewijs te meer dat men zich in een 'clubjessysteem' graag van maatschappijhervormers bedient voor de *versiering* maar niet voor de *bepaling* van het werkelijke beleid.

Tenslotte het kiesstelsel

Men zou na dit alles bijna vergeten dat ook het kiesstelsel nog hevig in discussie is. De staatscommissie Cals-Donner stelt voor (in meerderheid) om het land in te delen in twaalf kiesgebieden in elk waarvan ten minste tien leden worden gekozen. Binnen deze kiesgebieden blijft de evenredige vertegenwoordiging van kracht. Lijsten van verschillende partijen kunnen worden verbonden, maar deze bindingen dienen een landelijk karakter te hebben. De verdeling van de restzetels blijft plaats vinden naar de regel van de grootste gemiddelden. De meerderheid van twaalf leden in de commissie valt in twee helften uiteen op het punt van de argumentatie. De ene helft verwacht van een dergelijk kiesstelsel op zichzelf voldoende impulsen om tot een grotere concentratie (en ook polarisatie) in de partijverhoudingen te komen. De andere helft verwacht dit alleen als tegelijkertijd ook de gekozen formateur zou worden ingevoerd. Deze koppeling achten zij essentieel. Een verdeling van het land in kiesgebieden alleen, biedt naar hun mening onvoldoende zekerheid, dat een polarisatie van voldoende omvang zal optreden. Gevoegd echter bij de polariserende werking die van de gekozen kabinetsformateur zal uitgaan, zal de uitwerking een zodanige omvang aannemen dat de kiezersinvloed op de regeringsvorming een feit kan worden.[8]
Het is niet voor niets dat ik het kiesstelsel pas aan het slot van mijn artikel aan de orde stel. Van alle vragen die betrekking hebben op de vernieuwing van ons politieke systeem, is het kiesstelsel het minst belangrijke. Geen kies*stelsel* zal op bevredigende wijze kunnen functioneren als aan het kies*recht* geen reële inhoud wordt gegeven. En dat kiesrecht krijgt pas reële inhoud als een radicale hervorming van ons partijensysteem tot stand kan worden gebracht.
Omgekeerd is het om de zelfde reden onzinnig om aan het bestaande kiesstelsel zo'n overdreven betekenis toe te kennen als dikwijls gebeurt. De evenredige vertegenwoordiging is dan het toppunt van democratie, maar dat zelfde toppunt heeft toch niet kunnen verhinderen, dat Ons Clubje de touwtjes stevig in handen heeft. De evenredige vertegenwoordiging is het meest eerlijke systeem

om de stemmen te *tellen*. Het is het meest oneerlijke systeem om de stemmen te laten *meetellen* bij de beleidsbepaling.
Zeker, het parlement, dat tot stand komt, is de best denkbare spiegel van het Nederlandse volk. Maar meer dan een spiegel is het niet. Het parlement kan weerkaatsen. Een autonome krachtbron in ons democratisch systeem is het zeker niet.
De betekenis van een kiesstelsel is, naar mijn mening, een afgeleide. Wanneer men van mening is, dat de centrale keuze waarvoor wij staan is, of wij een systeem in stand houden, waarin Ons Clubje de lakens uitdeelt, of dat wij streven naar een nieuw systeem, waarin de kiezer uitmaakt wie er regeert, dan dient tegen deze achtergrond het vraagstuk van het kiesstelsel te worden bekeken.
Menen wij dat het huidige systeem in stand kan worden gehouden, dan kan men vrede hebben met een kiesstelsel dat geen andere functie heeft dan een periodiek overzicht te geven van de diversiteit aan politieke opinies in het Nederlandse volk. Menen wij dat doorgestoten moet worden naar een nieuw politiek systeem, dan dient het kiesstelsel te worden omgesmeed tot een effectief instrument van politieke wilsvorming. Het feit dat het vraagstuk van het kiesstelsel als afgeleide moet worden gezien, betekent in de praktijk dat voorstellen tot wijziging van het kiesstelsel niet op incidentele basis mogen worden bezien.
Zo ook niet het voorstel van de meerderheid van de commissie Cals-Donner. Het twaalf-kieskringenstelsel, dat in een twee-blokkensysteem een minimumvereiste is om de kiezer een beslissende invloed toe te kennen op de regeringsvorming en te voorkomen dat kleinere groeperingen toch nog op de wip komen te zitten en op die wijze tussen kiezerswil en regeringsvorming schuiven, dat zelfde stelsel kan in ons huidige systeem een averechtse uitwerking hebben en de positie van Ons Clubje tot in lengte van jaren veilig stellen. Immers zonder een twee-blokkensysteem, aantrekkelijk gemaakt door de gekozen formateur, heeft het twaalf kieskringensysteem de neiging om niet *middelpuntvliedend*, maar *middelpuntzoekend* te werken. Het heeft de neiging om de bestaande situatie te bevriezen. Een bestaande situatie die gekenmerkt wordt door een machtsconcentratie in het centrum van de Nederlandse politiek, voornaamste leverancier van vooraanstaande leden van Ons Clubje.
Wanneer het de PvdA ernst is met haar streven naar een nieuw politiek bestel, waarin voor dit soort Clubjes geen plaats meer is en wanneer het haar ernst is met haar beslissing zich definitief van Ons Clubje los te wrikken, dan kan zij onmogelijk haar medewerking geven aan een incidentele wijziging van het kiesstelsel die het gevaar in zich bergt dat aan Ons Clubje een zekere eeuwigheidswaarde wordt toegekend. De breuk met het oude bestel, waartoe de PvdA heeft besloten, brengt onvermijdelijk met zich mee, dat uitsluitend wijzigingen van het kiesstelsel in overweging kunnen worden genomen, die onderdeel uitmaken van een algehele herziening van ons politieke systeem. Een algehele herziening, die onze democratie ook het recht geeft die naam te dragen.

1. Tweede Rapport van de Staatscommissie van Advies inzake de Grondwet en de Kieswet ingesteld bij Koninklijk Besluit van 26 augustus 1967, uitgebracht op 19 september 1969, pp.170–171.

2. Ibid, p.177 (De meerderheid bestaat uit de leden Albrecht, Cals, Cramer, Daudt, Donner, Gruijters, van der Hoeven, Meuwissen en Witte).
3. Ibid, pp.182/183 (De minderheid bestaat uit de leden Fortanier-de Wit, Jeukens, Kan, de Pous, Prins, Scholten, Simons en Verbrugh).
4. Ibid, p.190.
5. Dat de minderheid daarvan ook niet vies is, blijkt uit één van de aangevoerde bezwaren tegen de gekozen formateur, nl. dat hierdoor de functie van de Koning bij de kabinetsformatie wordt bemoeilijkt. 'Het is de Koning, die tijdens een kabinetsformatie een belangrijke en in ons staatsbestel zeer nuttige rol kan spelen', Ibid, p.183.
6. Vgl. de 'pendule-', de 'waaier-' en de 'tangdemocratie' in 'Van Partijen naar Stembusakkoorden', een bijdrage van ondergetekende aan de 'Open Brief' over 'Partijvernieuwing?', Arbeiderspers, 1967.
7. Tweede Rapport, p.172 en p.176 (De voorstanders zijn de leden Daudt, Gruijters en Meuwissen).
8. Ibid, pp.200 t/m 205 (de eerste groep voorstanders bestaat uit de leden Cals, Donner, de Pous, Prins, Scholten en Witte: de tweede groep uit de leden Albrecht, Cramer, Daudt, Gruijters, v.d.Hoeven en Meuwissen).

In het volgende nummer van S & D over hetzelfde onderwerp:

PROF. DR. A. LIJPHART: Op weg naar een presidentieel stelsel?